

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2023.05

УДК 340.5

О. В. БАТАНОВ

*Олександр Васильович Батанов, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України**

ORCID: 0000-0002-0239-4539

ЛЮДИНА І МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА РОЗВИТОК

Постановка проблеми. Права людини сьогодні є однією з ключових проблем, які досліджуються з різноманітних позицій – філософсько-гуманістичної точки зору, в аспекті сутності, завдань і функцій публічної влади, принципів модернізації політичної та правової системи, проведення соціально-економічної та культурної політики, цифровізації, боротьби з екологічними загрозами, дискримінацією, тероризмом, злочинністю, корупцією тощо.

Особливо актуалізувалася проблематика прав людини у зв'язку з конституційно-правовим забезпеченням завдань і функцій держави в умовах глобалізації, процесами формування демократичної, соціальної, правової державності, громадянського суспільства, конституціоналізму, а самі права людини стали інструментом, що зближує норми і цінності людства, держав і міжнародного співтовариства.

Проте найбільш рельєфно проявляється й апробується ідея цінності людської особистості та її суб'єктивних прав на муніципальному рівні – у межах місцевого самоврядування, процесах інституціоналізації муніципальної влади та формування муніципального права. Становлення муніципалізму, муніципального права та муніципальної влади нерозривно пов'язано з проблематикою прав людини, оскільки саме місцеве самоврядування створює оптимальні умови для реалізації жителями – членами територіальних громад своїх індивідуальних і колективних інтересів майже в усьому спектрі прав людини й у процесі вирішення питань місцевого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідний інтерес до цієї тематики зумовлений тим, що муніципальні права людини потребують додаткового дослідження не лише з точки зору з'ясування їх природи, місця у системі прав людини, класифікації, рецепції міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду муніципальної демократії, а й з точки зору переосмислення усєї філософії взаємозв'язку людини та муніципального права, формування його людиновимірної концепції.

Упродовж останніх років вітчизняна юридична наука виробила певні підходи до проблем муніципального права (М. Баймуратов, В. Борденюк, О. Бориславська, І. Галіахметов, К. Головка, В. Грובה, І. Дробуш, Б. Калиновський, В. Кампо, М. Корнієнко, Б. Кофман, В. Кравченко, П. Любченко, Н. Мішина, М. Орзіх, В. Погорілко, О. Прієшкіна, М. Пухтинський, В. Стрільчук). Прийняття Конституції України, формування законодавства про місцеве самоврядування, розвиток доктрини муніципального права стали потужним поштовхом до активізації української муніципалогії, одним із найбільш актуальних і перспективних напрямів якої й є проблема муніципальних прав людини.

Формулювання мети статті. Виходячи з цих міркувань, метою статті є формулювання засад людиновимірної концепції муніципального права.

Викладення основного матеріалу. В юридичній літературі актуалізація досліджень правової природи, становлення та розвитку муніципальних прав людини зумовлена певними факторами, серед яких: становлення в Україні конституційного ладу, розвитку державності, які пов'язані з формуванням інститутів громадянського суспільства і соціальної держави, в якості найважливіших правових домінант, що сприяло зрос-

© О. В. Батанов, 2023

* *Oleksandr Batanov, Dr. hab. in Law, Professor, Leading Researcher of V. M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine*

танню на тлі демократичних перетворень соціальної і політичної активності громадян; визнання, легалізація, легітимація, конституційна та законодавча регламентація самого інституту місцевого самоврядування як важливого демократичного феномена; визнання локальної демократії простором, де відбувається фактична життєдіяльність людини та проявляються всі її життєві потреби, формуються реальні соціальні та державно-правові механізми захисту прав людини, що є запорукою створення відповідного соціального середовища – простору, вільного від права (правовільного простору), де людина, а в нашому випадку мешканець відповідної території держави – член територіальної громади, може самостійно модифікувати алгоритм своєї поведінки та здійснювати конкретні дії¹.

Г. Танаджі до названих факторів додає також перехід України до ринкових відносин, що визвав могутні трансформаційні процеси та роздержавлення економічної системи, зумовив інституційне зростання та широке використання можливостей феномену «автономії волі індивіда», посилення почуття особистої відповідальності та усвідомленого ставлення людини до результатів своєї діяльності, що сприяло посиленню відповідних інтенцій (прагнень) у людини щодо моделювання своєї поведінки в рамках макро- (у межах держави) та мікросоціуму (у межах мікроспільноти – територіальної громади). Результатом останнього, на думку цього автора, стала суттєва модифікація та змін телеологічного (цільового) наповнення правового статусу та правового модусу особистості (від системи координат «держава» – «людина», до системи координат «людина» – «місцеве самоврядування» – «держава»), що мало наслідком об'єктивне зниження декларативного потенціалу конституційно-правового статусу людини і громадянина та його зростання і наповнення активним функціонально-екзистенційним змістом².

У цьому аспекті місцеве самоврядування відіграє вагомий роль у процесах формування та функціонування громадянського суспільства, враховуючи, що усі права, свободи та колективні види соціально-політичної, господарсько-економічної та духовно-культурної активності, різні недержавні прояви суспільного життя людей зароджуються та в підсумку реалізуються у територіальних громадах, які утворюють соціальну базу громадянського суспільства. По суті, як зазначається у сучасних філософських дослідженнях, громада є середовищем реалізації сутнісного потенціалу особи та задоволення основних екзистенційних потреб людини, зокрема через: налагодження і підтримання міжособистісних зв'язків, піклування про іншого та водночас відчуття стабільності й особистої безпеки, подолання пасивної тваринної природи через соціалізацію, формування індивідуальної ідентичності та колективної відданості. Громада у цьому сенсі є ефективним механізмом поєднання особи (індивідуального) та соціуму (колективного)³.

Таке осмислення феномена територіальної громади слугує становленню нових філософських, політологічних і правових дискурсів щодо сутнісного, змістового, аксіологічного, онтологічного, функціонально-телеологічного розуміння нагальних проблем територіального облаштування громад та їх членів – жителів сіл, селищ і міст. Незважаючи на велику кількість галузевих досліджень, проблема територіальної громади не вивчалася комплексно, цілісно, що зумовило фрагментарність і розпорошеність уявлень про цей феномен. Проблема оптимального облаштування територіальної громади в сучасному мінливому соціумі і оптимізація взаємин з центральною владою та іншими соціальними суб'єктами заради створення умов для повноцінної життєдіяльності людини є актуальною та потребує теоретичної концептуалізації.

Соціально-філософський аналіз феномена територіальної громади потребує всебічного вивчення її мисленнєвих моделей, що сприятиме вдосконаленню соціальних практик щодо її організації та розвитку. Рефлексія соціально-філософських вимірів феномена територіальної громади як модернізованого інституту традиційної світової та української культури видається актуальною та своєчасною в філософських роздумах сьогодення⁴.

Тобто, дивлячись на проблеми прав людини та муніципально-правового виміру їх реалізації з позиції інституціоналізації муніципальних структур та їх суб'єктно-об'єктного складу, потрібно виходити з того, що, незважаючи на полісуб'єктність муніципальної влади, формоутворюючою основою муніципально-владних відносин є територіальна громада. Саме територіальна громада є необхідною демократичною протиположною центральної владі і сприяє обмеженню виявів свавілля з боку держави. Передача тих чи інших повноважень на рівень територіальних громад дає змогу запобігти зайвій концентрації влади на центральному рівні, переобтяженню центрального апарату місцевими справами⁵.

Такий підхід до територіальних громад як до структуроутворюючого елементу системи місцевого самоврядування, основного носія його функцій і повноважень, а не як до його другорядного і побічного компонента, дає змогу не лише провести ефективну реформу у сфері децентралізації та відродити розуміння місцевого самоврядування як форми реалізації громадоправства у буквальному розумінні слова, а й створити ефективні механізми реалізації та захисту муніципальних прав людини.

Найважливіші суспільно значущі характеристики територіальної громади як первинного суб'єкта муніципальної влади мають прояв у тому, що вони формують уявлення кожної людини як жителя села, селища або міста про особливості ментальності суспільства та держави, демократичні інститути публічної влади та механізм її здійснення. Усі публічно-владні самоврядні інститути не нав'язуються населенню згори, а сягають своїм корінням сутнісних природно правових ознак територіальної громади як первинної суб'єктної основи громадянського суспільства. Стан правової держави, ефективної державності, цивілізованого громадянського суспільства та муніципалізму залежить від рівня розвиненості та самоорганізованості місцевого населення в дієздатні територіальні громади, якості їх функціонування, здатності взяти на себе відповідальність за стан вирішення питань місцевого значення тощо.

Вважаємо, що усвідомлення феномена територіальної громади як первинного суб'єкта муніципальної влади й інституційної та функціонально-телеологічної основи децентралізаційних процесів має колосальне доктринальне та праксеологічне значення у контексті розуміння муніципальних прав людини. Філософський, політологічний, соціологічний, економічний та особливо конституційно-правовий аналіз людиноцентристської правосуб'єктності територіальних громад повинен здійснюватися не лише за формально-атрибутивними критеріями (наприклад, демографічна структура, характер спілкування всередині спільноти, її територіально-географічні розміри), а й за змістовими. Зокрема, з точки зору децентралізаційних процесів «територіальна громада» означає не просто сукупність людей, які проживають на певній території, а природну форму об'єднання місцевих жителів, які вступають у певні юридично значущі зв'язки один з одним.

Власне, саме питання щодо розуміння природи територіальної громади, її прав як колективного суб'єкта конституційних відносин, а також соціально-політичної форми реалізації більшості індивідуальних і колективних прав людини, є центральним в історії муніципально-правової думки. З одного боку, у сучасній муніципальній доктрині доведено прямий зв'язок розвитку територіальних громад зі становленням четвертого покоління прав людини, однією з основних цінностей яких є автономність індивіда⁶. З іншого боку, слід розуміти, що лише природно-правове розуміння місцевого самоврядування як історично зумовленої й інституціоналізованої форми самоорганізації людини за місцем проживання є основною формою віддзеркалення взаємовідносин між державою та громадянським суспільством у правовому просторі.

Звідси домінуючою ідеєю доктрини людського виміру місцевого самоврядування є те, що територіальна громада як первинний системоутворюючий елемент муніципальної влади насамперед є «природною» корпоративною одиницею, автономність якої виходить не з державної влади, а з суверенітету народу. Держава лише визнає її діяльність, яка реалізується жителями – членами територіальних громад як їх природна соціальна претензія в односторонньому порядку. Держава за допомогою правових засобів лише впорядковує самоврядну активність місцевого населення, не встановлюючи чи створюючи її. Вона, з одного боку, визнаючи природні можливості громад через санкціонування системи муніципальних функцій і повноважень, які пов'язані з регулюванням питань місцевого життя територіальних громад, з другого – має визнати й факт існування муніципальних прав людини.

Як зазначає Г. Танаджі, незважаючи на те, що муніципальні права людини ще не набули належного нормативно-правового та законодавчого закріплення, вони мають відповідні параметральні ознаки, що їх характеризують: по-перше, виявляється їхня множинність у контексті форм можливої чи належної поведінки, яку може здійснювати людина на локальному рівні функціонування соціуму (права, свободи, обов'язки); по-друге, вони піддаються внутрішньоструктурній суб'єктній диференціації в якості певної сукупності правових можливостей у сфері локальної демократії (індивідуальні та групові (колективні) права); по-третє, їх функціональна та телеологічна дія поширюється та проявляється у всіх публічних сферах людської життєдіяльності (політичній, економічній, соціальній, культурній тощо); по-четверте, вони мають чітку гносеологічну (епістемологічну) природу, бо їх поява об'єктивно та фактично зумовлена екзистенційною домінуючою – життєвими інтенціями людини; по-п'яте, вони мають чітко визначений просторовий, територіально-діяльнісний аспект їх прояву (місцевий (локальний) і регіональний)⁷.

Доцільність запровадження терміна «муніципальні права і свободи» як специфічної правової категорії, що характеризує особливий статус особи як мешканця – члена територіальної громади, підтримується й І. Литвиненко, яка зазначає також, що під муніципальними правами і свободами слід розуміти ті права, які забезпечують реальні можливості кожному члену територіальної громади брати участь у вирішенні всіх питань місцевого значення, в управлінні комунальною власністю, використовувати всі матеріальні і духовні надбання, що розподіляються за територіальним принципом, відчувати на собі всі позитивні наслідки діяльності самоврядних органів, спрямовані на реальне забезпечення прав і свобод, життєвих потреб та інтересів людини⁸.

Схожі дефініції муніципальних прав пропонують й інші науковці. Так, П. Трачук визначає «муніципальні права» як такі, що забезпечують реальні можливості кожному жителю брати участь у вирішенні питань місцевого значення, зокрема, в управлінні комунальною власністю, використовувати всі матеріальні та духовні надбання, що розподіляються за територіальним принципом, відчувати на собі всі позитивні наслідки діяльності органів місцевого самоврядування, спрямовані на реальне забезпечення прав та свобод, життєвих потреб і інтересів людини у будь-якій сфері місцевого життя⁹.

Вважаємо, що правовий статус людини в системі місцевого самоврядування характеризується органічною єдністю індивідуальних муніципальних суб'єктивних прав, які належать кожному жителю окремо і можуть бути реалізовані окремим жителем – членом територіальної громади незалежно від інших її членів, та колективних муніципальних прав, реалізація яких можлива лише за допомогою колективних дій усіх чи більшості жителів – членів територіальної громади. За допомогою цього забезпечується, з одного боку, людиноцентристська орієнтація місцевого самоврядування і, з другого – інтеграція автономних, індивідуалістичних засад муніципальної свободи з принципами колективізму, общинності на місцевому рівні організації політичного, господарсько-економічного та соціально-культурного життя¹⁰.

При цьому саме людиноцентризм має стати ідейною основою функціонування не лише держави, її органів і посадових осіб, а й місцевого самоврядування. На відміну від юридико-позитивістського праворозуміння, яке тривалий час домінувало у вітчизняній (та й не тільки вітчизняній) теоретичній і практичній юриспруденції, мало державоцентристську, а не людиноцентристську спрямованість, тобто було орієнтоване

на державу, а не на людину, сучасне муніципальне право спирається на доктрину природного права. Останнє має визначальне значення з точки зору концептуалізації муніципальних прав людини. Як зазначає М. Козюбра, проблема взаємозв'язків права і людини тісно пов'язана з історією розвитку праворозуміння, а її вирішення безпосередньо залежить від того, яке місце відводиться людині у формуванні, функціонуванні й розвитку права¹¹.

У цьому контексті, як з точки зору загальнотеоретичної юриспруденції і теорії муніципального права, так і практики правореалізації та правокористування, особливої актуальності набуває проблема взаємозв'язку між правом (муніципальним правом), людиною (жителем – членом територіальної громади) та суб'єктивними правами людини (муніципальними правами людини) з точки зору типів праворозуміння. При цьому лише людиноцентристська переорієнтація загальнотеоретичної юриспруденції має не тільки суттєве світоглядно-методологічне значення для вивчення актуальних проблем теорії муніципального права та муніципальних прав людини, а й, за словами М. Козюбри, «відкриває набагато ширші можливості для пошуку права в процесі практичної юридичної діяльності. Адже обсяг нормативно-правового матеріалу бурхливо і невпинно зростає, він стає все суперечливішим, а нерідко й просто хаотичним. Пошук права в цих умовах дедалі ускладнюється, тому без орієнтації на людину – найвищу, як зазначається в ст. 3 Конституції України, цінність, її права і свободи юрист-практик, навіть досвідчений, не кажучи вже про початківця, ризикує або заплутатися в нормативному лабіринті остаточно, або приймати рішення, що ґрунтуються на букві суперечливого чи й зовсім застарілого закону, тобто ставати на формально-догматичну позицію. Як наслідок, такий догматичний підхід до правозастосування, врешті-решт, призводить до несправедливих, неправових рішень»¹².

Ідеологія «людиноцентризму», або «людино-орієнтована» ідеологія, на думку Р. Мельника, полягає у тому, що держава має «слугувати» інтересам громадян, тобто діяти заради і в ім'я приватних осіб шляхом всебічного забезпечення пріоритету їх прав, свобод та інтересів у публічній сфері¹³. У контексті нашого дослідження цю позицію можна екстраполювати й на механізм організації та функціонування муніципальної влади, суб'єкти якої (так само як і українська держава, її органи та посадові особи) мають слугувати кожній людині окремо незалежно від ознак: раси, майнового стану, статті, політичних уподобань та будь-яких інших ознак. До переліку завдань концепції «людиноцентризму», на його переконання, належать: забезпечення соціально-правової трансформації суспільства і держави (територіальних громад та її легітимних правопредставників. – *Авт.*), результатом якої стане «перетворення» приватних осіб на громадян, вільних особистостей (жителів – членів територіальних громад. – *Авт.*); звільнення приватних осіб від думки про те, що вони лише «гвинтики» державного механізму; сприяння виробленню насамперед норм адміністративного права (муніципального права. – *Авт.*), які зобов'язували б державу (органи та посадових осіб місцевого самоврядування – *авт.*) ефективно та послідовно «служити» інтересам приватних осіб жителів – членів територіальних громад. – *Авт.*); стати сполучною ланкою між принципом верховенства права та його реалізацією на практиці; втілити у життя ідею, сформульовану Франкліном Делано Рузвельтом, про те, що «обов'язок держави перед громадянином – це обов'язок слуги перед господарем»¹⁴.

Таким чином, утвердження й забезпечення універсальності основних прав людини в Україні є логічним продовженням ідеї «служіння» людині не лише української держави, органів і посадових осіб державної влади, а й муніципальної влади та її суб'єктів. При цьому функціонально-телеологічно муніципальна влада спрямована як на забезпечення загальних конституційних прав людини, так і її муніципальних прав. Як зазначає Р. Мельник, суб'єктом забезпечення універсальності основних прав людини є також громадянське суспільство (а муніципальна влада та її первинна суб'єктно-функціональна основа – територіальні громади є фундаментом та водночас умовою формування громадянського суспільства. – *Авт.*).

«Громадянське суспільство, – вважає він, – має стати інтелектуальним опонентом держави, покликаним доносити до влади зміст публічних інтересів, а також громадську думку щодо напрямів зовнішнього та внутрішнього розвитку країни, способів найкращого та найбільш ефективного утвердження та реалізації прав приватних осіб». Як громадянське суспільство, так і держава у своєму функціонуванні мають бути спрямовані на утвердження й забезпечення прав людини. Права людини – це те, що не дозволяє ані громадянському суспільству, ані державі перетворитися «на річ у собі»¹⁵.

Як свого роду конгломерат автономності людини та публічності, індивідуалізму та колективізму, муніципальні права утворюють у цьому сенсі не лише важливий елемент нормативного змісту конструкції всієї конституційної моделі місцевого самоврядування, а й його системності, як сукупності логічних, цілеспрямованих зв'язків усіх елементів системи місцевого самоврядування, її аксіологічних, гносеологічних та онтологічних, суб'єктних та об'єктних, інституційних, нормативних і функціональних, статичних і динамічних якостей, які синергетично об'єднані спільністю мети, завдань, принципів та функцій¹⁶. Саме завдяки цьому конституційні інститути муніципальної демократії функціонально-телеологічно орієнтовані не на адміністративно-державні, а на громадянські структури, на пріоритет безпосередніх форм колективної участі жителів у вирішенні питань місцевого значення. А самі інститути місцевого самоврядування в їхньому нормативно-правовому закріпленні просто неможливо розглядати у відриві від муніципальних прав людини, які втілюють у собі суб'єктивні та об'єктивні, внутрішні та зовнішні фактори функціонування даних інститутів як засобу реалізації кожним окремих жителем – членом територіальної громади своїх індивідуальних можливостей брати участь у вирішенні питань місцевого значення.

Висновки. Становлення повноцінної системи місцевого самоврядування, дієздатних територіальних громад і розвиток муніципального права (як галузі права, юридичної науки та навчальної дисципліни) нероз-

ривно пов'язані з проблематикою прав людини, у тому числі зі становленням муніципальних прав жителів – членів територіальної громади.

Муніципальні права людини є невід'ємною цінністю демократичного суспільства та держави – муніципальною цінністю (аксіоконцептосфера муніципалізму та сучасного муніципального права), завдяки послідовному та системному втіленню якої існує та стабільно функціонує не лише громадянське суспільство, а й його державна організація – конституційна держава.

Завдяки муніципальним правам людини найкраще та яскравіше розкривається феноменологія місцевого самоврядування та муніципальної демократії, а й філософія вільної людини (гносеологічний (епістемологічний) вимір муніципалізму та сучасного муніципального права), яка споконвіку функціонує на локальному рівні соціуму поряд і разом з іншими членами людської цивілізації з метою її існування, збереження, виживання, розвитку тощо.

Проблематика взаємозв'язків муніципального права, муніципальної влади і муніципальних прав людини тісно пов'язана з історією розвитку праворозуміння в цілому та муніципального праворозуміння зокрема, а її вирішення безпосередньо залежить від того, яке місце відводиться людині у формуванні, функціонуванні і розвитку муніципального права та муніципальної влади.

¹ Трачук П. А. Місцеве самоврядування в Україні у контексті конституційних та демократичних реформ: монографія. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2006. С. 214.

² Танаджі Г. Г. Проблеми розуміння феномену муніципальних прав людини. *Науковий вісник Академії муніципального управління*: зб. наук. праць. Серія: «Право». 2009. № 2. С. 90–97.

³ Цицик О. І. Громада в трансформаційних умовах українського суспільства: філософсько-правова рефлексія: дис. ... д-ра філософ. за спец. 081. Львів, 2021. С. 21–22.

⁴ Сосунівський С. В. Територіальна громада: соціально-філософський аналіз: дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.03. Запоріжжя, 2021. С. 18–19.

⁵ Альошина Н. М. Територіальна громада як суб'єкт права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Харків, 2014. С. 1.

⁶ Там само. С. 7.

⁷ Танаджі Г. Г. Видова характеристика муніципальних прав людини. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: «Право»: зб. наук. праць. 2010. № 1. С. 93.

⁸ Литвиненко І. Л. Діяльність органів місцевого самоврядування по забезпеченню конституційних прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2003. С. 3–5.

⁹ Трачук П. А. Цит. праця. С. 204.

¹⁰ Батанов О. В. Муніципальна влада та проблеми співвідношення колективізму, індивідуалізму та автономії особистості у місцевому самоврядуванні. *Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи*: матеріали ІХ Всеукраїнської наук.-прак. конф. (Тернопіль, 13 квітня 2007 р.). Ч. І. Тернопіль: Економічна думка, 2007. С. 209–215.

¹¹ Козюбра М. І. Право і людина: лінії взаємозв'язків та тенденції розвитку. *Наукові записки*. Юридичні науки. 2015. Том 168. С. 3.

¹² Там само. С. 4.

¹³ Мельник Р. С. Концепція людиноцентризму у сучасній доктрині адміністративного права. *Право України*. 2015. № 10. С. 157.

¹⁴ Мельник Р. С. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 51.

¹⁵ Мельник Р. С. Громадянське суспільство, держава та адміністративне право. *Право України*. 2013. № 8. С. 230.

¹⁶ Грובה В. П. Система місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2013. С. 12, 13.

Резюме

Батанов О. В. Людина і муніципальне право: взаємозв'язок та розвиток.

У статті розглядається проблематика формування та реалізації прав людини у місцевому самоврядуванні з точки зору предмета муніципального права як галузі права України. Досліджено феноменологію муніципальних прав людини в контексті їх появи, розвитку і розуміння як інституту національного муніципального і конституційного права. Наведено авторське визначення муніципальних прав людини та здійснено доктринальний аналіз підходів щодо тлумачення їх змісту, видів, принципів і форм реалізації.

Стверджується, що, маючи закріплені у Конституції України індивідуальний, груповий, колективний правовий статус (людина-житель, людина-громадянин, людина-іноземець тощо, а також відповідні їм рольові позиції у територіальній громаді), людина суттєво доповнює його своїм муніципально-правовим статусом, що фактично веде до появи феноменології муніципальних прав людини.

Ключові слова: муніципальне право, муніципалізм, місцеве самоврядування, публічна влада, муніципальна влада, територіальна громада, житель – член територіальної громади, конституційно-правовий статус людини і громадянина, муніципальний статус людини, муніципальні права людини.

Summary

Oleksandr Batanov. Human and Municipal Law: relationship and development.

The article considers the issue of creation and implementation of human rights in local self-government from the point of view of the subject of Municipal Law as a branch of law of Ukraine. The phenomenology of municipal human rights in the context of their rise, development and understanding as a new constant of national municipal and constitutional law is studied. The author's definition

of municipal human rights is given and the doctrinal analysis of approaches to the interpretation of their content, types, principles, and forms of effectuation is carried out. The aim of the article is to ground the conceptual approaches to understanding the peculiarities of the implementation of human rights, both in the context of the organization and activities of local self-government and the general processes of civil society and the rule of law; understanding of causes, factors and regularities of their development in the context of formation of territorial communities; analysis of the processes of evolution of municipal human rights in the system of municipal law. It is argued that obstacles to the evolution and recognition of these rights are terminological confusion, lack of common methodological approaches to real and proper recognition of the territorial community before the law, its subjective structure, as well as indecision and lack of real steps in applying new scientific doctrinal approaches existing in the modern doctrine of municipal law. The authors claim that having an individual, group, collective legal status enshrined in the constitution (resident, citizen, foreigner, etc., as well as their respective role positions in the territorial community), a person significantly complements it with its municipal status, which actually leads to the emergence of the phenomenology of municipal human rights.

Key words: Municipal Law, municipalism, local self-government; public authority; municipal authority; territorial community; resident-member of the territorial community; constitutional and legal status of a person and a citizen; municipal human status; municipal human rights.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2023.06

УДК ?????????????

Л. О. БАТАНОВА

*Людмила Олександрівна Батанова, кандидат юридичних наук, доцент кафедри морського та митного права Національного університету «Одеська юридична академія»**

ORCID: 0000-0003-1581-478X

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АУДИТУ В МИТНІЙ СПРАВІ

Постановка проблеми. Основним напрямом розвитку митної справи в сучасній Україні визначено гармонізацію та уніфікацію митного законодавства із загальноприйнятими нормами європейського права та світової практики. Останніми роками спостерігається імплементація норм міжнародних актів у вітчизняне законодавство у сфері митної справи з питань митного аудиту і постаудиту, а також системи аналізу та управління ризиками тощо. Новелою у Митному кодексі України (далі – МК України) є здійснення митного постаудиту як форми митного контролю, що полягає у перенесенні контрольних-перевірочних заходів з етапу митного оформлення на етап митного контролю після випуску товарів у вільний обіг. Відсутність теоретичних і практичних аспектів дослідження питань митного аудиту та митного постаудиту зумовлює необхідність подальших теоретичних розробок поняття, сутності та механізму здійснення цих видів контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду теоретико-правових питань митного аудиту присвячено праці відомих вчених і практиків, з-поміж яких можна виділити І. Бережнюка, А. Войцешука, О. Годованець, О. Гребельника, Є. Додіна, Т. Єдинак, А. Ершов, М. Каленського, І. Калетніка, С. Ківалова, Б. Кормича, П. Пашка, Л. Пісьмаченко, С. Цибулько та ін.

Формулювання мети статті. Дослідити теоретичні і практичні аспекти здійснення контролю на основі методів аудиту та постаудиту у зв'язку із проведенням державних реформ та адаптації вітчизняного митного законодавства до європейських стандартів, до яких належить і реорганізація митної служби України та митної діяльності тощо.

Викладення основного матеріалу. Митним органам належить велика роль у забезпеченні економічних інтересів держави завдяки здійсненню фіскальної політики і тим самим сприянню підтримці економічної стабільності держави. На сьогодні значна частина доходу бюджету країни – це митні та інші обов'язкові платежі, контроль за справлянням яких покладено, відповідно до законодавства, на митні органи, у тому числі питання митного аудиту. Найбільш перспективним напрямом поліпшення роботи митних органів є належне виконання ними зазначених контрольних повноважень, що надасть змогу захистити економічні інтереси, забезпечити фінансову могутність держави та модернізувати вітчизняну митну систему до європейських стандартів, що є важливою передумовою європейської інтеграції нашої країни.

Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку (ст. 4)¹.

Митний контроль у науковій літературі розглядається як сукупність заходів, що здійснюються митними органами України в межах своєї компетенції з метою дотримання норм митного законодавства, міжнародно-правових актів з питань митної справи усіма суб'єктами митних правовідносин. Здійснюється безпосередньо посадовими особами митних органів у певних формах, перелік яких визначено у ст. 336 МК України. Так, серед них необхідно виділити проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства

© Л. О. Батанова, 2023

* *Lyudmila Batanova, PhD (Law), Associate Professor of the Department of Maritime and Customs Law of the National University "Odesa Law Academy"*